Rejent .rok 9 . nr 12(104)
grudzień 1999 r.

Roman Tokarczyk

Charakterystyka ogólna amerykańskiego prawa rodzinnego

Ewolucja przedmiotu

Amerykańskie prawo rodzinne *(family law)* od swych początków podlega ewolucji. Początkowo opierało się niemal wyłącznie na wzorach angielskiego prawa rodzinnego *common law,* aby następnie kojarzyć je ze wzorami europejskiego prawa rodzinnego stanowionego. Obecnie te oba wzory współistnieją w amerykańskim prawie rodzinnym na ogólnych zasadach współistnienia w amerykańskim systemie prawnym *common law* z prawem stanowionym. Współistniejąc, ich treści, struktury i funkcje ewoluują pod wpływem różnorodnych czynników społecznych.

Przedmiot amerykańskiego prawa rodzinnego nie odbiega od przedmiotu tego prawa w innych krajach. Regulując prawem stosunki małżeńskie i rodzinne, czyni to jednak na swój własny, oryginalny, niepowtarzalny, amerykański sposób. Jego przedmiot tworzy głównie regulacja powstania i skutków związku małżeńskiego, przyczyn i skutków unieważnienia albo ustania małżeństwa, relacji rodzinnych, małżeństw nieformalnych, obowiązków alimentacyjnych, opieki i kurateli. Podobnie jak w innych krajach, również amerykańskie prawo rodzinne przeszło ewolucję w charakterze jego regulacji, wiodąca od zasady hierarchiczności w stosunkach małżeńskich i rodzinnych do zasady egalitaryzmu wewnątrzmałżeńskiego i częściowo rodzinnego.

Przyznanie amerykańskiemu prawu rodzinnemu statusu odrębnej gałęzi prawa spotyka się niekiedy z zastrzeżeniami, znanymi także w innych krajowych systemach prawnych. Wynikają one z tożsamości metody prawa rodzinnego z metodą prawa cywilnego i powiązań różnych części jego przedmiotu z innymi gałęziami prawa - konstytucyjnym, administracyjnym, umów, zobowiązań, pracy, ubezpieczeń, spadkowym. Autonomiczność norm prawa rodzinnego jest jednak na tyle duża, że zasługuje ono na odrębne ujęcie.

Rys historyczny

Angielskie prawo rodzinne, jako prototyp amerykańskiego prawa rodzinnego, aż do połowy XVIII wieku pozostawało w znacznej części poza system *common law.* Wynikało to z podlegania małżeństwa sądownictwu kościelnemu, nie posługującemu się *common law.* Sukcesja własności w dziedziczeniu beztestamentowym (*intestate*) była kuriozalnie rozdzielona: ziemię dziedziczył najstarszy syn według *common law,* zaś pozostałe składniki spadku wszystkie dzieci spadkodawcy na równi, w oparciu o prawo kanoniczne.

Amerykańskie prawo rodzinne od samego początku miało charakter świecki, ponieważ nigdy nie było tam sądów kościelnych z jurysdykcją nad osobami świeckimi. Oczywiście nie zakazywało ono religijnych ceremonii małżeńskich i rodzinnych, ale także ceremonie cywilne uznawało za w pełni prawomocne. Właściwie nie znano tam początkowo odrębności prawa rodzinnego. Sprawy należące do przedmiotu prawa rodzinnego należały w kształtującym się amerykańskim systemie prawnym do prawa zwanego prawem statusu personalnego *(the law of personal status),* obejmującego żony *(wives),* ubogich *(paupers)* i niewolników *(slaves).* Z bogatej historii amerykańskiego prawa rodzinnego należy wspomnieć o jego głównych instytucjach: zawarciu małżeństwa, rozwodzie, własności rodzinnej i adopcji.

Oryginalną amerykańską formą zawarcia małżeństwa, nie znaną angielskiemu *common law,* ale zgodną z jego duchem, było *common law marriage.* W sensie potocznym było to wspólne zamieszkiwanie mężczyzny i kobiety, bez zamiaru zawarcia małżeństwa, zaś w sensie prawnym nieformalna umowa słowna *(yerbal contract),* kreująca intencje małżeń-

skie podkreślone faktycznie wspólnym zamieszkiwaniem. W obu sensach powstanie *common law marriage* nie wymagało żadnych specjalnych ceremonii *(peculiar ceremonies)* religijnych albo (i) świeckich dla swego faktycznego albo (i) formalnego obowiązywania.

Nadzwyczaj swobodna forma *common law marriage* od swych początków wywoływała gwałtowne sprzeciwy jako „dziwne i monstrualne skrzyżowanie konkubinatu z małżeństwem". Jako niejawna forma małżeństwa, stwarzała rozległy grunt dla sporów o prawa majątkowe, publicznych skandali, niebezpieczeństwa bigamii i nawet poligamii. Precedensowy charakter miało orzeczenie Sądu Najwyższego stanu Tennessee w sprawie *Grisham* v. *State* z 1831 roku, odmawiające uznania legalności *common law marriage* wdowca i wdowy. Sąd, mieniąc się strażnikiem moralności *(the guardian of the morals*), oskarżył ich o cudzołóstwo wywołujące publiczny skandal i powszechne zgorszenie. W większości jednak stanów amerykańskich ta forma małżeństwa była akceptowana przez sądy bez zastrzeżeń.

Ciekawa jest historia amerykańskiego prawa rozwodowego (*divorce law).* Gdy Anglia, aż do 1857 roku, była krajem bez rozwodów (*divorceless society),* Ameryka okresu kolonialnego tylko w stanach Południa była wierna w tym względzie wzorom angielskim. Nie znano tam rozwodu całkowitego (*absolute divorce),* lecz jedynie rzadko orzekaną przez sądy separację od stołu i łoża *(a mensa et thoro).* Promotorem rozwoju amerykańskiego prawa rozwodowego było prawo Pensylwanii, gdzie już od 1682 roku stwierdzenie cudzołóstwa jednego z małżonków dawało drugiemu małżonkowi prawo do pisma rozwodowego (*bill of divorcement).* Później gubernator lub jego zastępca w tym stanie otrzymali nie realizowane upoważnienia do rozwiązywania małżeństw z powodu kazirodztwa *(incest),* cudzołóstwa (*adultory*), bigamii (*bigamy*), homoseksualizmu (*homosexuality).VJ* 1770 roku angielski Privy Council zdelegalizował te rozwody legislacyjne (*legislative divorces)* aż do wojny o niepodległość.

Po uzyskaniu niepodległości przez stany amerykańskie, prawo i praktyki rozwodowe zaczęły ulegać szybkim zmianom, pogłębiającym różnice między stanami w tym względzie. Na południu kraju jedynie prawo Karoliny Południowej, aż do końca XIX wieku, nie dopuszczało rozwodu całkowitego. W innych stanach Południa rozwiązywano małżeństwa w

oparciu o prywatne prawo rozwodowe *(private divorce law).* Konstytucja stanu Georgia w 1798 roku wprowadziła rozwód legislacyjny (*legislative divorce)* przed stanowym Sądem Najwyższym, przeprowadzającym uczciwy proces *(fair trial)* dla wydania orzeczenia rozwodowego *(divorce decree),* po wcześniejszej jednak uchwale każdej z dwóch izb stanowego parlamentu, podjętej większością 2/3 ogółu parlamentarzystów. Ta najeżona niezwykłymi trudnościami procedura rozwodowa została później nieco złagodzona, ale w latach 1798-1835 przeprowadzono w stanie Georgia jedynie 291 rozwodów legislacyjnych.

Na północy kraju do 1800 roku wszystkie stany posiadały już prawo rozwodowe legalizujące praktykę całkowitych rozwodów sądowych (co*urtroom divorce).* Było ono jednak znacznie zróżnicowane z uwagi na powody dopuszczalności rozwodu. Gdy w stanie New York rozwód całkowity uzasadniało jedynie cudzołóstwo., w innych stanach Północy powodów tych dopuszczano wiele. Do wcześniej już wspomnianych dodano m.in. następujące powody: niedopuszczalną surowość (*intolerable severity),* trzyletnie porzucenie (*willful desertion),* długą nieobecność z domniemaniem śmierci (*long absence with presumption of death).* Prawo stanu Rhode Island dopuszczało rozwód z powodu „wielkich niewłaściwości zachowania i zdziczenia jednej ze stron, gwałcącego umowę małżeńską" *(gross misbehaviour and wickedness in either of the parties, repugnant to and in violation of the marriage convenant).* W stanie New Hampshire za podstawę rozwodu uznano wstąpienie małżonka do sekty shakersów, od czasu, gdy podważyli sens stosunku seksualnego.

Dla samozwańczych i kościelnych strażników moralności narodu amerykańskiego szybki wzrost liczby rozwodów w XIX wieku był czymś strasznym: „dzwonem alarmowym pożaru moralności", symptomem rozkładu moralnego, przyczyną postępującej degrengolady moralnej, objawem strachu przed poczęciem dziecka, ucieczką przed odpowiedzialnością za dzieci, oznaką zwycięstwa prostytucji nad miłością. Oczywiście takie apokaliptyczne oceny rozwodów daleko odbiegały od rzeczywistości, w której umożliwiały one łagodzenie napięć społecznych. Państwo bez rozwodów nie jest państwem bez cudzołóstwa, prostytucji i wszelakiej innej rozpusty seksualnej. Państwo z nielicznymi i drogimi rozwodami jest państwem ostrych podziałów na bogatych i biednych, podkreślonych przez prawo rodzinne. Podobnie jak w innych krajach, również

na gruncie amerykańskim, prawo rozwodowe opierało się coraz bardziej na zasadzie kompromisu. Jego normatywne szlaki wiodły od rozwodu jednostronnie wymuszonego porozumienia stron (*collusive divorce),* poprzez rozwód za porozumieniem stron (*consensual divorce),* aż do dziwnego nieco rozwodu przyjaznego *(friendly divorce).*

Na gruncie angielskiego *common law,* naśladowanego przez amerykańskie prawo i praktykę, mąż i żona uznawani byli formalnie za jeden podmiot. Faktycznie jednak o niemal wszystkich istotnych sprawach rodziny, również własności rodzinnej *(family property),* decydował mąż. Decydował nie tylko o majątku powstałym w czasie trwania małżeństwa, ale także majątku wniesionym przez żonę do małżeństwa i majątku swoich dzieci, które przeżył. Formalnie deklarowana przez *common law* odrębność majątkowa małżonków była unicestwiana faktyczną władzą męża. Dopiero w 1839 roku w stanie Missisipi, a następnie w innych stanach, uchwalono tzw. *Married Womens Property Acts* zwiastujące równość prawną małżonków w sprawach majątkowych. W rzeczywistości, w ocenie zwłaszcza feministek amerykańskich, równość taka nie została osiągnięta do dzisiaj.

W porównaniu z angielskim *common law,* które nie znało adopcji, amerykańskie prawo rodzinne doczekało się stopniowej jej legalizacji, poczynając od przyjęcia w 1850 roku prawa adopcyjnego *(adoption law)* przez stan Alabama. Główny mankament amerykańskiej praktyki adopcyjnej polegał niemal zawsze na jej skomercjalizowanym charakterze. O adopcji z reguły decydowały pieniądze, w mniejszym zaś stopniu uczucie do adoptowanego dziecka. Adopcja nie była dostępna małżeństwom ubogim, stała się jednym z przywilejów małżeństw bogatych.

Dożywocie (*dower*), ugruntowane w *common law* i znane praktyce angielskiej i amerykańskiej, miało na celu materialne zabezpieczenie wdowie *(widów)* zmierzchu życia. W praktyce amerykańskiej wielkość i zakres dożywocia były znacznie zróżnicowane. Niekiedy nie mogło ono obejmować nieruchomości gruntowych z uwagi na intencję kumulowania ich w mężowskiej linii pokrewieństwa, niekiedy było określone testamentem, niekiedy zaś orzeczone przez sąd. Na ogół utrwaliła się tam zasada, że wielkość dożywocia nie określonego testamentem nie przekraczała jednej trzeciej całego majątku zmarłego męża.

Po około 1850 roku, głównie z powodu rewolucji przemysłowej i ruchów feministycznych, prawa amerykańskich kobiet zamężnych uległy poszerzeniu, pogłębieniu i upowszechnieniu aż po granice protestów konserwatystów męskich.

Common law marriage zachowało znaczenie - przede wszystkim dla niewolników, wyzutych z uprawnień prawa stanowionego. Według *common law* wiek wymagany do zawarcia małżeństwa wynosił 14 lat dla chłopców i 12 lat dla dziewcząt. Zmiany w prawie wszystkich stanów polegały na znacznym podniesieniu owej granicy wieku, na ogół do poziomu odpowiednio 18 i 16 lat. We wszystkich stanach małżeństwa międzyrasowe - białych z czarnymi i mulatami - były nielegalne i nieważne (*illegal and void).* Bigamia i poligamia były przestępstwami, ale niezbyt poważnymi. Na podstawie *Edmunds - Law* z 1882 roku i *Edmunds - Tucker Law* z 1887 roku za wielożeństwo *(plural mariage)* osadzono w więzieniach wielu mormonów.

Poważnym zmianom ulegało amerykańskie prawo rozwodowe: zniesiono rozwód legislacyjny i złagodzono wymagania dopuszczalności rozwodów. Prawo rozwodowe nie przestawało jednak zaprzątać uwagi moralistów. Łatwy rozwód *(easy divorce)* z jednej strony zyskiwał aplauz feministek, z drugiej zaś strony wywoływał święte oburzenie ortodoksyjnych biskupów, kojarzących go z oddziaływaniem sił diabelskich. Liczba rozwodów jednak bardzo szybko wzrosła - z 9937 w 1867 roku do ponad 55000 w 1900 roku. Tam, gdzie wymagania prawa rozwodowego były surowe, sięgano po półśrodki prawne: unieważnienie małżeństwa (*annulment),* rozwody przyjazne *(friendly divorces)* i rozwody migracyjne *(migratory divorces).* Z łagodności prawa rozwodowego zasłynął stan Nevada, zaś z jego surowości stan New York.

Nowoczesne, obowiązujące amerykańskie prawo rodzinne ukształtowało się, poczynając od lat 60-tych XX w. Normy prawne, niezmienne od stuleci, zaczęły ulegać szybkim zmianom. Zmieniły się regulacje prawne małżeństwa, rozwodu, rodziny, dziedziczenia, relacji rodziców z dziećmi i statusu dzieci pozamałżeńskich. W rezultacie wyłoniło się nowe amerykańskie prawo rodzinne.

Prawo małżeńskie

Amerykańskie prawo małżeńskie (*marriage law),* jako część amerykańskiego prawa rodzinnego, reguluje obecnie federalny *Uniform Marriage and Divorce Act (UMDA)* z 1970 roku, będący wzorem dla stanowego prawa małżeńskiego.

Pojęcie małżeństwa obejmuje określony akt prawny, pewne ceremonie religijne lub (i) świeckie, formalne procedury, związek ludzi i rodzaj umowy. Tylko niekiedy faktycznie występują łącznie wszystkie te treści pojęcia małżeństwa. Z reguły wybrana forma małżeństwa wyraźnie ogranicza zakresy ich treści.

Małżeństwo to legalny związek mężczyzny i kobiety jako męża i żony, trwający do śmierci albo rozwodu. Jako rodzaj umowy, małżeństwo zobowiązuje małżonków do wspólnego życia, na zasadach przewidzianych przez prawo.

Z uwagi na formę małżeństwa dzielą się na formalne albo ceremonialne *(formal marriage, ceremoniał marriage)* i nieformalne (*informal marriage).* Te pierwsze spełniają wymagania prawne dotyczące np. wieku, badań krwi, zezwolenia, okresu oczekiwania i zawarcia małżeństwa przed upoważnionym oficjelem religijnym lub świeckim. Drugie wymagają zaś dla swej ważności jedynie zgodnej woli stron i konsumpcji małżeństwa. Jako takie są małżeństwami opartymi na konsensusie (*consensual marriage).* Najbardziej dojrzałą ich odmianą jest *common law marriage.*

Ze względu na cechy małżonków rozróżniane są małżeństwa mieszane (*mixed marriage)* i małżeństwa morganatyczne (*morganatic marriage).* Te pierwsze są małżeństwami osób należących do różnych narodowości, religii, ras. Te drugie zaś są małżeństwami osób zróżnicowanych przynależnością klasową; mają miejsce, gdy mężczyzna należący do klas wyższych wstępuje w związek małżeński z kobietą należącą do klas niższych. W Europie nazywano to mezaliansem. Jedne i drugie, według obowiązującego prawa amerykańskiego, mają jedynie lokalne znaczenie prestiżowe, toteż wywołują takie same skutki prawne, jak w pełni formalne małżeństwa.

Całe amerykańskie prawo małżeńskie przenika, w coraz wyższym stopniu, zasada wolności małżeństwa *{freedom to marry),* kreująca prawo jednostki do zawarcia małżeństwa, oparte na swobodnym wyborze mał-

żonka. Nieznana Konstytucji amerykańskiej, od około II połowy XX wieku była upowszechniona w Stanach Zjednoczonych przez konwencje i deklaracje międzynarodowe. W 1967 roku zyskała precedensową, ogólnokrajową sankcję prawną, dzięki orzeczeniu federalnego Sądu Najwyższego w sprawie *Loving* v. *Firginia.* Orzeczenie obaliło zakaz zawierania małżeństw międzyrasowych w oparciu o XIV poprawkę do Konstytucji, zawierającą klauzulę równej ochrony prawnej (*equal protection)* i słusznego procesu *(dueprocess).* Jego intencje uwzględnia *UMDA.*

Zawarcie małżeństwa

Zawarcie małżeństwa (*solemnization of marriage)* według prawa amerykańskiego regulowane jest zgodnie z zasadą wolności małżeństwa. Walor legalności zyskują zarówno małżeństwa zawierane formalnie *(formai legał marriage),* jak i nieformalnie (*common law marriage).* Nielegalność *common law marriage* w osiemnastu stanach może być łatwo ominięta poprzez zawarcie małżeństwa w stanie, w którym jest ono legalne. Nadto małżeństwa zawierane formalnie, a tym bardziej nieformalnie, dla swej legalności nie wymagają dopełnienia żadnych ceremoniałów religijnych albo (i) świeckich. Formalno-ceremonialny, formalno-nieceremonialny, nieformalno-ceremonialny, nieformalno-nieceremonialny charakter zawarcia małżeństwa zależy wyłącznie od swobodnego wyboru samych stron, a nie jakichkolwiek oficjalnych regulacji prawnych. W tym sensie już nawet samo zawarcie małżeństwa tworzy tam system pluralistyczny *(pluralistic system).* Istnieją stany wyłącznie legalnego charakteru *formal legał marriage* albo stany *common law marriage* i stany legalizujące obie te formy zawarcia małżeństwa.

Regulacje małżeństw zawieranych formalnie określają warunki i zakazy małżeńskie oraz procedury przedmałżeńskie.

Warunki zawarcia małżeństwa (*marriage preliminaries),* ongiś dość liczne i rygorystyczne, obecnie szybko słabną, w miarę umacniania się zasady wolności małżeństwa. Do typowych, ale nie we wszystkich stanach tych samych, warunków należą: wiek (*age)* - zgodnie z ogólną zasadą ustanowioną przez *UMDA :* 17 lat dla obu stron za zgodą rodziców i 18 lat bez takiej zgody; zgoda stron *(consent)* - wykluczająca jakikolwiek przymus; badania medyczne *(premarital counseling)* - w celu zapobie-

żenią rozprzestrzeniania się chorób genetycznych i powodowanych wirusem HIV; okresy oczekiwania (*waiting periods)* - dla uniknięcia pochopnych decyzji; ograniczenia ponownego małżeństwa (*restrains on remarriage*) - np. w trosce o dzieci z poprzednich małżeństw. Precedensowe orzeczenie Sądu Najwyższego z 1987 roku w sprawie *Turner v. Safely* dopuściło możliwość zawierania małżeństw przez więźniów. *UMDA* legalizuje te warunki, ale jednocześnie nie nadaje im mocy pozbawiającej małżeństwo ważności.

Zakazy zawierania małżeństwa (*marriage prohibitions)* ograniczone są do pokrewieństwa (*kinship, affinity)* i istniejących związków małżeńskich (*currently existing marriage).* Ze względu na pokrewieństwo w linii prostej (*lineal)* zakazane są małżeństwa z wstępnymi (*ascendants)* i zstępnymi (*descendants*). W linii bocznej (*collateral)* z rodzeństwem, także z adopcji (*siblings related by adoptiori),* ciotkami i siostrzeńcami lub bratankami, wujkami i siostrzeńcami lub bratanicami. Rozróżnienie bliskiego i dalekiego pokrewieństwa pozwala na usuwanie tego drugiego z prawa amerykańskiego jako zakazu zawierania małżeństwa. Zakazy wynikające z pokrewieństwa mają na celu uniknięcie naruszenia mocno utrwalonego w kulturach Zachodu tabu kazirodztwa (*incest taboo).* Zakaz oparty na istnieniu związków małżeńskich zmierza oczywiście do zapobiegania bigamii i poligamii. Małżeństwo zawarte w dobrej wierze, ale z naruszeniem zakazów zawierania małżeństw, jest nieważne. Nazywane jest małżeństwem domniemanym *(putative marriage),* zaś sami małżonkowie nazywani są małżonkami domniemanymi *(putative spouses).*

Procedury przedmałżeńskie *(premaritalprocedures)* obowiązujajedynie w tych stanach amerykańskich, które legalizują wyłącznie małżeństwa zawierane formalnie. W Stanach Zjednoczonych wciąż brak ogólnokrajowego obowiązku prowadzenia wszystkich akt stanu cywilnego; numer karty ubezpieczeniowej *(social security number)* jest główną podstawą krajowego systemu identyfikacji ludzi. Obowiązek sporządzania aktu zawarcia małżeństwa traci na znaczeniu w stanach, w których może być on niejawny. Obowiązuje jednak prawo pozwoleń (*licensing statutes),* określające warunki wydania pozwolenia na zawarcie małżeństwa (*license),* poprzedzonego zwykle krótkim, trzydniowym okresem oczekiwania *{a short waiting period).* Pozwolenie takie otrzymują strony po złożeniu pod przysięgą oświadczenia dotyczącego ich nazwiska, wieku, wcześniej-

szych małżeństw. Urzędnik wydający pozwolenie nie bada prawidłowości oświadczenia, z wyjątkiem wymagania dowodu wieku *(proof of age).* Zapowiedzi małżeństwa *(intended marriage)* są jedynie obowiązkiem przewidywanym przez niektóre religie *(banns of matrimony).*

Regulacje małżeństw zawieranych nieformalnie wyczerpują się w *common law mariage,* zakazach bigamii i poligamii oraz odmawianiu legalnego charakteru małżeńskiego związkom homoseksualistów.

Common law marriage, podobnie jak w Anglii od 1753 roku, jest legalne w trzydziestu dwóch stanach amerykańskich. Jest zawierane w sposób nieformalny i nieceremonialny poprzez wyrażanie zgody na małżeństwo, potwierdzonej wspólnym zamieszkiwaniem. Realizowana zgoda między osobami zdolnymi do zawarcia formalnego małżeństwa zawiązuje umowę małżeński *(marriage contract),* na zasadzie *per verba depraesenti.* Taka umowa małżeńska wymaga wzajemnego pozytywnego porozumienia, trwałości, wykluczenia innych ze stosunku małżeńskiego, wspólnego zamieszkiwania, gwarancji wypełniania koniecznych ról męża i żony oraz przyjęcia założenia o wzajemności małżeńskich obowiązków i zobowiązań.

Bigamia *(bigamy)* należy do przedmiotu prawa rodzinnego i prawa karnego. W prawie rodzinnym oznacza mężczyznę - bigamistę *(bigamus)* dwukrotnie żonatego, żyjącego z dwiema żonami równocześnie lub sukcesywnie. Według amerykańskiego prawa rodzinnego, mającego już obecnie znaczenie historyczne, bigamistą był również mężczyzna, który poślubił wdowę. Amerykańskie prawo karne we wzorcowym federalnym *Model Penal Code* uznaje bigamię za występek *(misdemeanor).* Bardzo silnie podkreśla dobrowolność i świadomość bigamisty zawiązywania drugiego małżeństwa, bez rozwiązania pierwszego, jako warunek karalności bigamii. W praktyce amerykańskiego wymiaru sprawiedliwości sankcje za bigamię są słabe. Jedynie kodeks karny stanu Alaska uznaje bigamię za przestępstwo. W żadnym stanie natomiast nie są dyskryminowane prawem dzieci bigamistów.

Poligamia *(polygamy*), również należąca do prawa rodzinnego i prawa karnego, definiowana jest jako równoczesne małżeństwo kobiety z wieloma mężami lub mężczyzny z wieloma kobietami. Równoczesne małżeństwo kobiety z wieloma mężczyznami zwane jest poliandrią *(polyandry)* i nie jest przestępstwem. Jest nim natomiast równoczesne małżeństwo

mężczyzny z wieloma kobietami, we wspomnianym *Model Penal Code* uznane za zbrodnię *(felony*), podobnie we wszystkich stanowych kodeksach karnych. Zgodnie z praktyką sądów amerykańskich, przy ocenie prawnej poligamii należy rozróżniać poligamię równoczesną (*simultaneouspolygamy),* traktowaną surowo, od poligamii sukcesywnej (*successive polygamy*) traktowanej łagodniej. Takie rozbieżne oceny wyrazili sędziowie Sądu Najwyższego w sprawie *United States v. Cleveland* z 1946 roku, dotyczącej poligamii uprawianej przez członków sekty mormonów.

Małżeństwa homoseksualistów (*homosexual marriages)* pozostają, jak dotychczas, poza regulacjami prawa amerykańskiego. W orzecznictwie sądowym obowiązuje tam ogólna zasada uznawania ich za nieważne. Wynika to z definicji małżeństwa jako legalnego związku mężczyzny i kobiety. Zasada ta jest utrzymywana nawet w stanie Washington, gdzie prawo małżeńskie posługuje się terminem osoby *(persons*), a nie mężczyzna *(mań)* i kobieta *(woman).* Jednakże sprawa legalizacji małżeństw homoseksualistów, dokonanej już w niektórych krajach, oczekuje na jakieś rozwiązanie również w Stanach Zjednoczonych. Uzasadniają to nie tylko dyskusje na temat płynnych różnic między płcią a seksem, ale i chirurgiczne możliwości zmiany seksu.

Relacje rodzinne

Bardziej lub mniej rozległa sfera prawnych relacji rodzinnych obejmuje głównie stosunki między małżonkami, stosunki między rodzicami i dziećmi, stosunki między opiekunami albo kuratorami i dziećmi. Regulacje prawne tych stosunków są zwykle bardzo rozwinięte w prawie europejskim i ograniczone do niezbędnego minimum w prawie amerykańskim. Prawo europejskie dość łatwo dopuszcza interwencję sądu w stosunki rodzinne, zaś prawo amerykańskie wzdraga się przed nią w trosce o ochronę małżeńskiej i rodzinnej prywatności *(marital privacy, family privacy).* Idei prywatności, przenikającej amerykańskie prawo rodzinne, towarzyszy idea neutralności *(neutrality)* w sensie unikania narzucania poglądów jednej grupy społecznej innej grupie społecznej.

Idee prywatności i neutralności są głęboko osadzone w kulturze *common law.* Współistniejąca z nią w amerykańskim prawie kultura prawa stanowionego wniosła ideę równości *(equality)* do małżeństwa i rodziny,

wypierającą hierarchiczne relacje małżeńskie i rodzinne. Prawo stanowione unika narzucania ściśle określonych wzorów zachowań członków rodziny i podziału ich ról. Za zrównaniem praw mężów i żon, ojców i matek postępuje tam dość szybko pomniejszanie ich uprawnień wobec dzieci. Tradycyjna solidarność rodzinna *(family solidarity)* ustępuje miejsca odrębności (*separateness*) i indywidualności (*individuality*) pozycji prawnej członków rodziny. Podkreślił to ostatnio federalny Sąd Najwyższy w sprawie *Eisenstadt* v. *Baird,* orzekając: „para małżeńska nie jest niezależną całością z własnym umysłem i sercem, lecz związkiem dwóch jednostek, z których każda ma odrębne intelektualne i emocjonalne cechy". Podobnie należy traktować całość, jaką jest rodzina złożona z rodziców i dzieci.

Relacje prawne rodziców i dzieci w prawie amerykańskim, poza odrębnościami obowiązującego *common law,* nie wykazują jakichś zasadniczych odmienności w porównaniu do europejskiego prawa stanowionego. Podobnie regulowane jest rodzicielstwo *(parentage*). Rodzice naturalni (*naturalfather, natural mother)* odróżniani są od rodziców adopcyjnych *(adoptive father, adoptive mother*), a naturalni rodzice dzieci z nieprawego łoża *(the natural mother of an illegimate child, childs putative blood parent*) od opiekunów lub kuratorów *(guardian, tutelage)*. Narastające problemy sztucznej prokreacji *(artificial inseminations*) rozwiązywane są na ogół zgodnie z upowszechnionymi międzynarodowymi standardami prawnymi. Nazwisko *(name)* małżonków i dzieci określane jest według nadzwyczaj liberalnych zasad. Dzieci przybierają wprawdzie nazwisko rodziców, ale bez trudności mogą je zmienić po osiągnięciu pełnoletności. Żona nie musi przyjmować nazwiska męża, ale może je zachowywać po rozwodzie. Obowiązuje ogólna zasada, że każda pełnoletnia osoba może używać dowolnie wybranego nazwiska, dopóki nie służy to celom szalbierczym. Łatwość zmiany nazwisk w Stanach Zjednoczonych jest tak duża, że straciły one wartość przy określaniu tożsamości osób. Z tego względu do identyfikacji osób służy głównie numer karty ubezpieczeniowej, a nie nazwisko.

Prawa rodziców *(parental rights)* obejmują całość uprawnień rodzica lub rodziców do dziecka, jak i pewne uprawnienia dziecka do rodzica lub rodziców. Następujące prawa rodziców amerykańskich zyskały różny stopień konstytucyjności: fizyczne posiadanie dziecka nierozłącznie

związane z codziennym mu opiekuńczym towarzyszeniem, uprawnienie do dyscyplinowania dziecka poprzez wszczepianie mu norm moralnych i społecznych, uprawnienie do kontrolowania i zarządzania własnością małoletniego, uprawnienie do zapobiegania adopcji bez zgody rodziców, uprawnienie rodziców do utrzymania przez dorosłe dziecko.

Prawa dziecka *(childs rights)* są bardzo rozległe, określane prawodawstwem międzynarodowym i krajowym. Już dziecko nie narodzone posiada prawa *(rights of unborn child),* zależnie od regulacji stanowych od poczęcia albo drugiego trymestru ciąży. Jest to zwłaszcza ochrona ze strony prawa karnego *foetusa* przed zabójstwem i jego warunkowe prawa własnościowe. Wśród praw dziecka narodzonego wiele miejsca w prawie amerykańskim zajmuje ochrona dziecka przed najszerzej pojętym okrucieństwem *(child abuse)* - fizycznym, psychicznym, moralnym.

Sytuacja prawna dzieci jest zróżnicowana zależnie od pochodzenia z prawego łoża *(legitimate child)* albo nieprawego łoża *(illegimate child),* naturalnej prokreacji *(natural child)* albo sztucznej prokreacji *(artificial procreation),* adopcji *(adopted child)* i urodzenia po śmierci ojca *(post-humos child).* Według *common law* dzieckiem jest osoba, która nie osiągnęła 14 lat. Natomiast prawo stanowione określa wiek pełnoletności *(legał age of majority)* w zasadzie na poziomie lat 18, z wyjątkami „w górę lub w dół" w odniesieniu do niektórych aktów prawnych.

Prawo amerykańskie dopuszcza szerokie korzystanie z instytucji opieki i kurateli nad małoletnimi *(guardianship of minor, tutorship of minor).* Jak wiadomo, zasadniczo funkcje opieki i kurateli są podobne, jednakże w przypadku kurateli chodzi bardziej o zapewnienie pieczy nad majątkiem podopiecznego niż nim samym. Opieka i kuratela ustanowione są dla dziecka poczętego, ale nie narodzonego, małoletniego, osoby ułomnej i osoby ubezwłasnowolnionej. Amerykańskie *common law* reguluje opiekę z natury *(natural guardian, a guardian by naturę)* nad małoletnimi, preferując jako opiekuna ojca, a dopiero po jego śmierci matkę. Prawo stanowione zrównało w tym względzie oboje rodziców. Opieka z ustawy *(a guardian by statute)* jest ustanawiana przez sąd, jeżeli brak opieki z testamentu *(a testamentary guardian).*

Odrębne problemy prawne występują w relacjach rodzin nieformalnych *(informalfamily relations).* Mimo szybkiego utrwalania się ich pozycji w społeczeństwie amerykańskim, granice prawne między rodziną legalną

(legitimate family) i jej prawami *(formal family law*) a rodziną nieformalna (*illegitimate family)* i jej prawami (*informal family law)* są wyraźne. Członkowie rodziny nieformalnej dla tradycyjnego legalizmu są „dziwakami prawnymi" (*legał stranges).* Rodziny nieformalne, zwykle związane z *common law marriage,* rozwiązują swoje problemy prawne głównie przy pomocy takich instytucji prawnych, jak domniemanie małżeństwa *(presumptions of marriage),* konstruktywne powiernictwo (*constructive trust),* dorozumiane porozumienia (*implied agreements),* spółki rodzinne *(family partnership)* i innych.

Małżeński ustrój majątkowy

W amerykańskim prawie rodzinnym małżeński ustrój majątkowy rozwijał się od ustroju *common law,* poprzez ustrój umowny (*agreement),* do ustroju ustawowego *(statute).* Obecnie największe znaczenie posiada ustrój umowny, następnie ustrój *common law,* zaś ustrój ustawowy nie odgrywa jeszcze głównej roli. Zmiana znaczenia poszczególnych systemów małżeńskiego ustroju majątkowego wynikła tam z utrwalenia się zasady równości pozycji prawnej mężczyzny i kobiety. W najbardziej dobitny sposób zaznaczyła się ona w równości ponoszenia ciężarów utrzymania domostwa *(hausehold),* zalegalizowanej ustawą *Family Expense Act* z 1979 roku, przyjętą przez większość stanów amerykańskich.

Umowa wyraża istotę związku małżeńskiego, przeto analiza małżeńskiego ustroju majątkowego odwołuje się do prawa umów. Związki umowne są związkami dobrowolnymi, podobnie jak małżeństwa. Na kapitalistycznym „rynku małżeńskim" (*marriage market)* „transakcje" oparte są często na zasadach ich maksymalizacji. Bogaty mężczyzna skłania się do poślubienia bogatej kobiety, a przynajmniej wysoko wykształconej i pięknej, gdyż walory te można przełożyć na wartości ekonomiczne. Istnieją jednak przynajmniej trzy ważne różnice między umowami gospodarczymi a umowami małżeńskimi. Te pierwsze zawierane są na czas określony, a drugie na całe życie. Sankcje za zerwanie małżeństwa są surowsze niż za zerwanie innej umowy. Naruszanie umowy małżeńskiej rzadziej pociąga za sobą interwencję sądu niż naruszanie innej umowy.

Umowny małżeński ustrój majątkowy, co oczywiste, może być określony różnie, zależnie od woli umawiających się stron - męża i żony.

Różnice owe mogą się odnosić zarówno do różnych małżeństw, jak i tego samego małżeństwa, zmieniającego treść umowy zależnie od swych potrzeb, pragnień, możliwości w różnym czasie. Ze względu na kryterium czasu, amerykańskie prawo rodzinne wyróżnia umowy przedmałżeńskie, umowy tworzące małżeństwo i umowy małżeńskie.

Umowy przedmałżeńskie (*antenuptial agreements)* odgrywają ważną rolę, ponieważ mogą określać do pewnego stopnia treści innych umów małżonków. Rolę tę podkreśliła ustawa federalna *Uniform Primarital Agreement Act,* przyjęta przez wiele stanów. Umowy przedmałżeńskie są zawierane między przyszłymi małżonkami obowiązują jednak już podczas trwania małżeństwa.

Umowy tworzące małżeństwo (*nuptial agreements)* to wszystkie umowy dotyczące zawarcia małżeństwa. Informacje o zawarciu małżeństwa w Stanach Zjednoczonych są jednocześnie informacjami o umowach tworzących małżeństwo.

Umowy małżeńskie (*marital agreements)* zawierane są między małżonkami utrzymującymi swój związek albo pozostającymi w separacji. Zwykle dotyczą własności, szczególnie własności małżeńskiej *(marital property).*

Ustawowy małżeński ustrój majątkowy i małżeński ustrój majątkowy *common law* opierają się na różnicach w regulacji małżeńskiej własności wspólnej i małżeńskiej własności odrębnej. Własność wspólna *(community property)* jest to własność osiągnięta wspólnie przez małżonków w czasie trwania ich małżeństwa. Własność odrębna *(separateproperty)* jest to własność osiągnięta przez każdego z małżonków przed zawarciem małżeństwa, w czasie trwania i po jego ustaniu. W szczególności może obejmować darowizny, zapisy, legaty, dochody, zyski i renty.

W dziewięciu stanach amerykańskich (Arizona, Kalifornia, Idaho, Luizjana, Nevada, Nowy Meksyk, Teksas, Waszyngton, Wisconsin) przy podziale majątku w procesie rozwodowym obowiązuje zasada własności odrębnej, w połączeniu z własnością wspólną *(separate and marital property).* Wówczas sąd najpierw określa własność odrębną każdego z małżonków, a następnie dzieli równo własność wspólną. W pozostałych stanach nadal obowiązuje ustrój majątkowy *common law,* tam zakres własności wspólnej jest znacznie węższy.

Ustanie małżeństwa

Podobnie jak w prawie rodzinnym niemal każdego kraju, również w amerykańskim prawie rodzinnym małżeństwo może ustać poprzez unieważnienie, rozwód i śmierć jednego z małżonków. Owe formy ustania czy też rozwiązania małżeństwa należy odróżniać od ustalenia nieistnienia małżeństwa.

Nieistnienie małżeństwa *(void marriage)* może być jedynie ustalone przez sąd, ale z oczywistych logicznie powodów nie podlega sądowym procedurom ustania czy też rozwiązania małżeństwa. Takie małżeństwo może istnieć jedynie w obciążonej błędem świadomości pseudomałżonków, natomiast w ocenie prawnej nie istnieje od samego początku, ponieważ nie spełnia warunków stawianych małżeństwu *(a void marriage is void ab initio),* przeto pseudomałżonkowie mogą rozwiązać swój związek bez sądowej procedury unieważnienia albo rozwodu. Amerykańskie *void marriage* jest odpowiednikiem znanej już prawu rzymskiemu instytucji małżeństwa nie istniejącego (*matrimonium non existens),* małżeństwa faktycznego, ale nie zawartego w rozumieniu prawnym, np. ze względu na odebranie oświadczeń nupturientów przez osobę nieupoważnioną.

Unieważnienie małżeństwa (*annulment*), uregulowane przez prawo stanów amerykańskich, dotyczy małżeństwa ważnego w chwili zawarcia, ale tracącego ważność w czasie jego trwania *{yoidable marriage).* Ową nieważność, powodującą rozwiązanie małżeństwa, stwierdza sąd na wniosek jednego z małżonków. Zasadnicza różnica między *void marriage* a *voidable marriage* polega na braku małżeńskich skutków prawnych pierwszego, przy istnieniu takich skutków drugiego, aż do chwili jego unieważnienia, nawet od samego początku. Unieważnienie małżeństwa różni się także od rozwodu; rozwód zawsze określa okres trwania małżeństwa, zaś unieważnienie małżeństwa, gdy unieważnia się je od samego początku, nie określa okresu jego trwania.

Do ustania małżeństwa poprzez rozwód może doprowadzić separacja małżonków (*separation of spouses),* traktowana tak przez prawo wielu stanów amerykańskich. Separacja faktyczna *(factual separation)* polega na zgodnym zaprzestaniu wspólnego zamieszkiwania przez małżonków, bez intencji utrzymywania stosunków małżeńskich (*living separate and apart).* Może stanowić podstawę separacji prawnej (*legał separation),*

orzekanej przez sąd *(judicial separationi).* Z kolei sądowe orzeczenie separacji uznawane jest przez prawo amerykańskie za uzasadnienie rozwodu bez orzekania o winie *(no-fault divorce).*

Rozwód (*divorce*) ogranicza okres trwania małżeństwa, powodując legalne, całkowite ustanie związku męża i żony na mocy orzeczenia sądowego. Amerykańskie prawo rozwodowe (*divorce law)* wyróżnia się nadzwyczajną różnorodnością rozwodów i - dla dobrze sytuowanych ludzi - większą łatwością ich przeprowadzania niż w innych krajach. Dla ludzi uboższych rozwód jest tam często niedostępny z powodu jego wysokich kosztów finansowych, toteż rozwiązują oni swoje małżeństwa przez proste odejście męża od żony albo odwrotnie *(poor man s divorce).*

W 1969 roku Kalifornia, jako pierwszy stan amerykański, zalegalizowała rozwody bez rozpatrywania winy (*no-fault divorce),* w charakterze niespornego „demokratycznego kompromisu" stron (*divorce by consent),* po stwierdzeniu przez sąd „nieprzezwyciężalnych różnic" (*irreconciable differences),* które spowodowały „ nieodwracalne załamanie się" (*irremediable breakdown)* małżeństwa. Do 1987 roku osiemnaście stanów i District Columbia przyjęły prawo rozwodowe bez orzekania o winie. Można tam szybko, łatwo i spokojnie rozwiązywać nieudane małżeństwa, toteż cieszą się one sławą „nieba rozwodowego" (*divorce haevens).* W pozostałych stanach obowiązują systemy dopuszczające rozwody zarówno na zasadzie orzekania o winie *(fault divorce),* jak i bez takiego orzekania. Od 1971 roku, zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego w sprawie *Boddie* v. *Connecticut*, prawo do rozwodu zyskało rangę prawa konstytucyjnego *(constitutional right to divorce).*

Rozwody dzielą się także na całkowite (*absolute divorce)* i częściowe *(limited divorce, partial divorce).* Przykładem pierwszego jest rozwód rozwiązujący wszystkie węzły małżeńskie *(divorce a vinculs matrimoni).* Za przykład drugiego uchodzi rozwód od stołu i łoża (*divorce a mensa et thoro, divorce from bed and board).*

Zależnie od podmiotu udzielającego rozwodu rozróżnia się rozwody legislacyjne (*legislative divorce)* od rozwodów sądowych albo sędziowskich *(caurt divorce, judicial divorce).* Te pierwsze, praktykowane wcześniej w stanach amerykańskich Nowej Anglii, opierały się na akcie legislacyjnym parlamentu, dotyczącym określonej pary małżeńskiej. Później te drugie wyparły całkowicie te pierwsze. Do tej grupy rozwodów należą

także rozwody przeprowadzane dla Żydów amerykańskich pod władztwem rabina (*rabbinical divorce).*

Uczestnictwo rozwodzących się małżonków w procesie rozwodowym stworzyło podstawę do wyodrębnienia rozwodów jednostronnych *(ex parte divorce),* w których bezpośrednio uczestniczy tylko jeden małżonek. Ważność takiego rozwodu zależy od uzasadnienia nieobecności drugiego małżonka. Rozwód za pośrednictwem poczty *(mail order divorce*) przebiega bez fizycznej obecności, a nawet tymczasowego zamieszkiwania rozwodzących się małżonków w granicach jurysdykcji przeprowadzającego go sądu. Rozwody takie nie są uznawane przez prawo amerykańskie.

Szczególnym przypadkiem *ex parte divorce* i *mail order divorce* bywają rozwody meksykańskie *(Mexican divorce),* także nie uznawane przez prawo amerykańskie. Przeprowadzone są również w obecności jednego z małżonków, nie osiedlonego w Meksyku, jak i za pośrednictwem poczty. Jeśli jedno z małżonków albo oboje zamieszkali tymczasowo za granicą dla uzyskania rozwodu, mówi się o rozwodzie migracyjnym *(migratory divorce).* Wszystkie rozwody otrzymane poza granicami państwa, w którym zostało zawarte małżeństwo, noszą nazwę „rozwód zagraniczny" *(foreign divorce).* Wreszcie, jeśli orzeczenie rozwodowe dzieli majątek rozwodzących się małżonków na część przeznaczona na ich utrzymanie i alimentację oraz część na opłacenie kosztów przeprowadzenia rozwodu, mamy do czynienia z rozwodem podzielonym (*divisible divorce).*

Małżeństwo może ustać, co oczywiste, ale nie zawsze naturalne, z powodu śmierci (*death*) jednego z małżonków lub uznania go za zmarłego. Uznanie za zmarłego opiera się na domniemaniu śmierci małżonka uznanego za zmarłego *(presumptive death).* Według prawa amerykańskiego wymagany jest z reguły siedmioletni okres ciągłej nieobecności zaginionego w niewyjaśnionych okolicznościach, liczony od daty, kiedy było wiadomo, że uznany za zmarłego jeszcze żył. Data uznania za zmarłego spełnia rolę fikcji prawnej, utożsamianej z rzeczywista datą śmierci.

Obowiązek alimentacyjny

Ustanie małżeństwa, zwłaszcza przez rozwód, rodzi różnorodne obowiązki rozwiedzionych dotyczące zabezpieczenia małżonka i dzieci *(spousal and child support),* podziału własności *(property divisiori)* i opieki

nad dziećmi *(child support*). Te najściślej powiązane ze sobą problemy reguluje prawo rodzinne, z wyjątkiem ustania małżeństwa przez śmierć jednego z małżonków należącego do prawa spadkowego *(sucession law, law of inheritance).*

W amerykańskim prawie i prawoznawstwie występują różne nazwy dla części rodzinnej prawa regulującego wspomniane obowiązki rozwiedzionych - zabezpieczenie *(support),* zabezpieczenie małżeńskie *(spousal support),* prawo zabezpieczeniowe *(support law),* utrzymanie *(maintenance),* utrzymanie i opieka *(maintenance andcure).* Obecnie najszersze zastosowanie znajduje nazwa alimenty *(alimony)* dla obowiązków byłych małżonków i nazwa palimenty *(palimony)* dla stron byłego nieformalnego związku małżeńskiego. Normy o alimencji, zawarte w *UMDA,* stosowane są na zasadzie analogii do palimentacji. Oczywiście, strony rozwiązujące swój związek małżeński mogą określić obowiązki alimentacyjne na drodze pozasądowego porozumienia. Jeśli jednak czyni to sąd, muszą pamiętać o dużej władzy dyskrecjonalnej sędziów amerykańskich.

Alimenty, jak i palimenty to środki egzystencji dla rozwiedzionej strony - żony albo męża - przekazywane jej albo jemu, najczęściej w pieniądzach, po separacji lub rozwodzie. Prawa tych stanów amerykańskich, które przewidywały alimenty tylko dla byłych żon albo tylko dla byłych mężów, w orzecznictwie federalnego Sądu Najwyższego uznane zostały za niekonstytucyjne. Strona występująca o zasądzenie alimentów sama troszczy się o ich otrzymanie. Natomiast interesów dziecka lub państwa w procesie rozwodowym broni z urzędu upoważniony do tego pełnomocnik *(divorce protector).*

Amerykańskie prawo rodzinne zna kilka rodzajów alimentów, wyodrębnionych ze względu na wielkość, cele i sposób ich wypłacania.

Alimenty uzgodnione między rozwodzącymi się małżonkami albo orzeczone przez sąd do wypłacenia w całości lub w ratach to *gross alimony* albo *alimony in gross* albo *lump sum alimony.*

Alimenty podzielone na część niezbędną dla przeprowadzenia procesu rozwodowego i część przeznaczoną na zabezpieczenie słabszego ekonomicznie rozwodzącego się małżonka to *alimony pendente li.*

Alimenty niezbędne dla rozwiedzionej osoby dla zapewnienia jej pożytecznej i twórczej roli w społeczeństwie poprzez opłacenie odpo-

wiedniego przygotowania terapeutycznego albo zawodowego to *rehabilitative alimony.*

Alimenty użyte dla zabezpieczenia obligacji męża, aby mógł świadczyć alimenty dla żony po separacji lub rozwodzie, to *alimony trust.*

Alimenty okresowe, periodyczne *(periodic alimony)* to alimenty wypłacane przez z góry określony lub nieokreślony przeciąg czasu, w okresach zależnych od zmiany okoliczności, zwykle jednak w ratach tygodniowych albo miesięcznych. Alimenty ciągłe *(permanent alimony)* to alimenty wypłacane w całym okresie życia rozwiedzionego małżonka, od daty rozwodu do daty śmierci.

Na poziomie regulacji stanowej zabezpieczenia rozwiedzionego małżonka rozciągają się od prawa Teksasu, zupełnie nie przewidującego alimentacji ciągłej, poprzez regulacje kilku stanów, gdzie małżeńskie złe sprawowanie się (*marital misconduct)* jest absolutną przeszkodą dla alimentacji, do większości stanów pozostawiających sądom rozległą władzę orzekania w takich sprawach. Na ogół prawo federalne i precedensowe orzecznictwo Sądu Najwyższego daje sądom stanowym wskazówki w zakresie realizacji ich dyskrecjonalnej władzy. Według tych wskazówek, na ogół alimentacja jest utrzymywana niezależnie od winy. Jednakże delikty między małżonkami są respektowane przez sądy przy orzekaniu alimentów. W sumie alimentacja małżeńska, w odróżnieniu od alimentacji dzieci, nie odgrywa zbyt wielkiej roli w Stanach Zjednoczonych, mimo wielkich jej niekiedy kwot (np. rozwodzących się gwiazd filmowych). Oto w 1985 roku tylko dla 15% wszystkich rozwiedzionych lub żyjących w separacji sądy orzekły alimenty, a z tego 27% nie otrzymało ani grosza.

Alimentacja dzieci po rozwodzie rodziców została uregulowana w 1984 roku przez federalną ustawę *Child Support Enforcement Amendments.* Podobnie jak w innych krajach, również w Stanach Zjednoczonych faktycznymi opiekunkami małoletnich dzieci po rozwodzie pozostają zwykle matki. Realizując obowiązki opiekuńcze, mają prawo do alimentów dla dzieci *(childs alimony).* Sądy, podczas orzekania w sprawach o alimenty dla dzieci, często skłaniają się jednak raczej do ochrony standardu życia męża niż odpowiedniej alimentacji żony i dzieci. Gdy jednak po orzeczeniu alimentów następuje przerwa - przynajmniej jednomiesięczna - w ich wypłacaniu, wspomniana ustawa przewiduje automatyczne potrącanie alimentów z zarobków ojca.

Wybrana literatura

Basset W. W. (Ed.), *The Bond of Marriage: An Ecumenical and Interdisciplinary Study,* Notre Dame 1968.

Becker G.S., *A Treatise on Family,* 1981.

Brittain J., *The Inheritance of Economic Status,* Washington 1977.

Bromley P.M., *Family Law,* London 1971.

Chambers D., *Making Fathers Pay,* Chicago 1979.

Chloras A., *Persons and Family,* Tiibingen 1974.

Clark H.H. Jr., *The Law of Domestic Relations in the United States,* St. Paul 1988.

Cretney S.M., *Principles of Family Law,* London 1984.

Dyoniak A., *Odpowiedzialność majątkowa małżonków wobec osób trzecich,* Poznań 1980.

Dyoniak A., *Ochrona rodziny w razie śmierci jednego z małżonków,* Warszawa-Poznań 1990.

Dyoniak A., *Majątkowe prawo małżeńskie wybranych państw europejskich na tle prawa polskiego,* Warszawa 1992.

Eekelaar J., Clive E., *Custody after Divorce,* Oxford 1977.

Eekelaar J., Katz S. (Eds.), *Marriage and Cohabitation in Contemporary Societies,* Toronto 1980.

Eekelaar I, *Family Law and Social Policy,* London 1984.

Eakelaar J., Katz S., (Eds.), *The Resolution of Family Conflict,* Toronto 1984.

Eekelaar J., Maclean M., *Maintenance after Divorce,* Oxford 1986.

Gawrońska-Wasilkowska Z., *Małżeństwo. Istota, trwałość, rozwód,* Warszawa 1966.

Glendon M.A., *The New Family and the New Property,* Toronto 1981.

GlendonM.A,,*Abortion* and*Divorce in Western Law,* Cambridge 1987.

Glendon M. A., *The Transformation of Family Law,* Chicago and London 1996.

Goode W.J., *The Family,* Prentice Hall 1964.

Grzybowski S., *Prawo rodzinne. Zarys wykładu,* Warszawa 1980.

Helmholz R.H., *Marriage Litigation in MedievałEngland,* Cambridge 1974.

Ignatowicz J., *Prawo rodzinne,* Warszawa 1987.

Kahn A., *Income Transfers for Families with Children: An Eight - Country Study,* Philadelphia 1983.

Kociucki L., *Opieka nad małoletnim,* Warszawa 1993.

Krause H. D., *Illegitimacy and Social Policy,* Indianapolis 1974.

Krzemiński Z., *Rozwód. Teksty, orzecznictwo, komentarz, literatura,* Kraków 1997.

Kuglarz P., Zoll R, *Małżeństwo konkordatowe,* Kraków 1994.

Levy R.J., Sander RE.A., *Cases and Materials on Family Law,* 1985.

Mączyński A., *Rozwiązanie małżeństwa w prawie prywatnym międzynarodowym,* Kraków 1997.

Nazar M., *Rozliczenia majątkowe konkubentów,* Lublin 1993.

Nesterowicz M., *Prawo cywilne USA,* Toruń 1999.

Oleszko A., *Roszczenia alimentacyjne,* Warszawa 1984.

Piątowski J.S. (red.), *System prawa rodzinnego i opiekuńczego,* Wrocław 1985.

Pietrzykowski K, *Zawarcie małżeństwa i przesłanki jego ważności w prawie międzynarodowym prywatnym,* Warszawa 1985.

Report of the Royał Commission on Marriage and Divorce, London 1956.

Rheinstein M., *Marriage Stabiłity, Divorce and the Law,* Chicago 1971.

Rheinstein M., Glendon M.A., *The Law of Descendents' Estates,* Mineola 1971.

Rosset E., *Rozwody,* Warszawa 1986.

Smyczyński T. (red.), *Rodzina w świetle prawa i polityki społecznej,* Poznań 1990.

Sokołowski T., *Skutki prawne rozwodu,* Poznań 1996.

Stojanowska W., *Rozwód a dobro dziecka,* Warszawa 1979.

Stone L., *The Family, Sex and Marriage in Engłand 1500-1800,* New York 1977.

Tokarczyk R., *Prawa narodzin, życia i śmierci,* wyd. VI, Kraków 2000.

Tokarczyk R., *Prawo amerykańskie,* wyd. V, Kraków 2000.

Vernier Ch.G., *American Family Laws,* Stanford 1931.

Weitzman L., *The Divorce Revolution,* New York 1985.

Weyrauch W.O., Katz S.N., *American Family Law in Transition,* Washington 1983.

Winiarz J., Gajda J., *Prawo rodzinne,* Warszawa 1999.

Zielonacki A., *Zawarcie małżeństwa,* Wrocław 1982.

Żurowski M.A., *Kanoniczne prawo małżeńskie kościoła katolickiego,* Katowice 1987.